

Φίλη μαθήτριά, Φίλε μαθητή

Το συγκεκριμένο βιβλίο στόχο έχει να σε βοηθήσει να ανταποκριθείς στις απαιτήσεις των ασκήσεων παραγωγής λόγου που εντάσσονται στο σχολικό βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου.

Ακολουθώντας την ύλη του σχολικού βιβλίου και τα θέματα ανάπτυξης που αυτό προτείνει, θεωρήσαμε καλό να εντάξουμε στο συγκεκριμένο βοήθημα τα εξής:

- **Πληροφορίες** για έννοιες και φαινόμενα που το σχολικό βιβλίο εξετάζει, με στόχο να σε κατατοπίσουμε πληρέστερα πάνω σ' αυτά.
- **Πίνακες λεξιλογίου** όπου δίνονται οι ερμηνείες, συνώνυμα, αντώνυμα και ομόρριζα λέξεων σχετικών με το θέμα της κάθε ενότητας και οι οποίοι συνοδεύονται από σχετικές ασκήσεις.
- **Αναπτυγμένα θέματα και παραγράφους** στα οποία μπορείς να παρακολουθήσεις τον τρόπο οργάνωσης της σκέψης και να πάρεις ιδέες, προκειμένου να κατασκευάσεις το δικό σου κείμενο.
- **Κείμενα** με ασκήσεις για να έρθεις σε επαφή με διαφορετικά είδη γραπτού λόγου, από τα οποία μπορείς να αντλήσεις και σχετικές με τα θέματα παραγωγής λόγου πληροφορίες.
- **Κριτήρια αξιολόγησης**, που σου παρέχουν δυνατότητες αυτενέργειας.
- **Θεωρία** σχετικά με την παράγραφο, τον περιγραφικό και αφηγηματικό λόγο, τα επιχειρηματολογικά κείμενα, αλλά και τον τρόπο οργάνωσης της περίληψης.

Τέλος, ακολουθώντας την τακτική του σχολικού εγχειριδίου της Νεοελληνικής Γλώσσας που θέλει να εξοικειώσει το μαθητή με διαφορετικά είδη γραπτού λόγου (π.χ. επιστολή, άρθρο κ.λπ.), πολλά από τα κείμενα που αναπτύσσουμε είναι γραμμένα σε ανάλογη μορφή.

Το βιβλίο αυτό θα ενισχύσει την προσπάθειά σου να μάθεις να χειρίζεσαι το γραπτό λόγο και θα σου δώσει κάποιες κατευθύνσεις και ερεθίσματα για να παράγεις τα δικά σου κείμενα με κριτικό όμως και δημιουργικό τρόπο.

Δ. Καραβρουζιώτου

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Από τον τόπο μου σ' όλη την Ελλάδα.....11

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Ζούμε με την οικογένεια.....51

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Φίλοι για πάντα.....87

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Το σχολείο στο χρόνο...119

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Συζητώντας για την εργασία και το επάγγελμα159

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Παρακολουθώ, ενημερώνομαι και ψυχαγωγούμαι από διάφορες πηγές
(ΜΜΕ, διαδίκτυο κτλ.).....201

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Βιώνοντας προβλήματα της καθημερινής ζωής249

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

Συζητώντας για σύγχρονα κοινωνικά θέματα279

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Ταξίδι στο μαγικό κόσμο του διαστήματος313

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΚΑΙ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ347

Από τον τόπο μου σ' όλη την Ελλάδα

1η
ενότητα

- Πληροφορίες για τα ταξίδια και τον τουρισμό
- Λεξιλόγιο
- Τρόποι ανάπτυξης της παραγράφου
- Ολοκληρωμένες εκθέσεις
θέματα αναπτυγμένα σε παραγράφους
- Κείμενα για εξάσκηση
- Κριτήριο αξιολόγησης

I. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ – ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τα ταξίδια

Τα ταξίδια αποτελούν για τον άνθρωπο μια από τις σπουδαιότερες και ωραιότερες μορφές ψυχαγωγίας, διότι:

- Μας δίνουν την ευκαιρία να **ξεκουραστούμε**, να **χαλαρώσουμε** από το άγχος και την ένταση της καθημερινής ζωής, ενώ με τις κάθε είδους συγκινήσεις που μας προσφέρουν μας απομακρύνουν από τις έγνοιες και τη ρουτίνα της καθημερινότητας.
- Μας δίνουν την ευκαιρία να **γνωρίσουμε** άλλους τόπους με διαφορετικά ήθη και έθιμα, τρόπο ζωής, αντιλήψεις και νοοτροπία και να ανακαλύψουμε τις ποικίλες ιστορικές, αρχαιολογικές και φυσικές ομορφιές τους.
- **Διευρύνουν** τους πνευματικούς μας ορίζοντες και πλουτίζουν τις εμπειρίες μας.
- Αποτελούν αφορμή για να κάνουμε **καινούριες γνωριμίες** και να αποκτήσουμε νέους φίλους.
- Μας δημιουργούν γενικά **χαρούμενη διάθεση** και μας βοηθούν να αντιμετωπίσουμε με **αισιοδοξία** και **δύναμη** τις δυσκολίες της ζωής.

Τουρισμός

Όλο και περισσότεροι άνθρωποι σήμερα κάνουν **τουρισμό**, ταξιδεύουν δηλαδή σε περιοχές της πατρίδας τους ή σε ξένα κράτη κινούμενοι από τη διάθεση να γνωρίσουν άλλους τόπους, συνήθειες, τρόπους ζωής και έτσι να καλλιεργηθούν, να ψυχαγωγηθούν και να διευρύνουν

τους ορίζοντές τους. **Η μεγάλη ανάπτυξη του τουρισμού** οφείλεται ωστόσο σε συγκεκριμένους λόγους:

- Στη μεγάλη **βελτίωση των συγκοινωνιών** που κάνουν εφικτά και τα πιο μακρινά ταξίδια.
- Στο γεγονός ότι οι άνθρωποι, κυρίως στα αναπτυγμένα κράτη, έχουν μεγαλύτερη **οικονομική άνεση**, πράγμα που σημαίνει ότι μπορούν να αφιερώνουν ένα μέρος του εισοδήματός τους σε ταξίδια.
- Στον **έντονο και αγχωτικό τρόπο ζωής**, που ωθεί τους ανθρώπους να αναζητήσουν κάποια ξεκούραση και αναψυχή στα ταξίδια. Ειδικά ο τουρισμός σε περιοχές με πλούσια φυσική ομορφιά (π.χ. σε νησιά) συνδέεται με την ανάγκη των ανθρώπων να ξεφύγουν **από το άσχημο και ρυπαρό περιβάλλον των πόλεων**.
- Στο ότι οι περισσότερες χώρες **έχουν οργανώσει προσεκτικά τον τουρισμό τους**. Οι σύγχρονες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις με τις ανέσεις που προσφέρουν, το εξειδικευμένο προσωπικό, η άψογη εξυπηρέτηση και φυσικά η διαφήμιση των φυσικών και ιστορικών αξιοθέατων συντελούν στην προσέλκυση όλο και περισσότερων τουριστών.

Οι ωφέλειες του τουρισμού για μια χώρα

- Ο τουρισμός συντελεί στην **οικονομική ανάπτυξη** μιας περιοχής. Δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και αναπτύσσεται η εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα.
- Επίσης, χάρη στον τουρισμό δημιουργούνται **έργα υποδομής** (δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια κ.λπ.), που εξυπηρετούν και άλλες ανάγκες του τόπου.
- Με τον τουρισμό επιτυγχάνεται **η επαφή και η γνωριμία με ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμό, συνήθειες και τρόπο ζωής**. Ευνοούνται έτσι οι πολιτιστικές ανταλλαγές αλλά και η ανάπτυξη αισθημάτων σεβασμού, αλληλοεκτίμησης, συναδέλφωσης και αλληλεγγύης.
- Τέλος, **προβάλλεται η χώρα και ο πολιτισμός της** και γίνεται γνωστή η ιστορία της και ο ρόλος που έπαιξε στη δημιουργία του παγκόσμιου πολιτισμού.

Οι αρνητικές συνέπειες του τουρισμού για μια χώρα

- Αρνητική συνέπεια του τουρισμού είναι η **καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος**, καθώς οι τεράστιες ξενοδοχειακές μονάδες έχουν χτιστεί σε άλλοτε πανέμορφες περιοχές, διαταράσσοντας έτσι την οικολογική ισορροπία (π.χ. εξαφάνιση διαφόρων ζώων).
- Οι άνθρωποι **εγκαταλείπουν άλλες δραστηριότητες**, όπως η γεωργία, και ασχολούνται αποκλειστικά με τα τουριστικά επαγγέλματα.
- Συχνό επίσης είναι το φαινόμενο οι άνθρωποι μιας χώρας με αυξημένο τουρισμό

να μιμούνται άκριτα τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες των ξένων, με αποτέλεσμα να απομακρύνονται από τη δική τους παράδοση, τα ήθη και τις ιδιαίτερες αντιλήψεις τους. Ένα τέτοιο φαινόμενο παρατηρείται και στη χώρα μας, καθώς πολλοί Έλληνες σπεύδουν να υιοθετήσουν καθετί ξένο, θεωρώντας το καλύτερο, ενώ υποτιμούν τη δική τους πολιτιστική κληρονομιά.

- ➡ Διαβάστε στο παρακάτω κείμενο για τους λόγους για τους οποίους σήμερα οι άνθρωποι έχουν περισσότερες δυνατότητες να ταξιδεύουν και να κάνουν τουρισμό, αλλά και για την αύξηση του τουρισμού στη χώρα μας.

Τουρισμός

Τα ταξίδια και η επίσκεψη ξένων χωρών, η επικοινωνία του ανθρώπου με άλλους ανθρώπους και η γνωριμία με τον πολιτισμό τους, η περιπέτεια και η απόκτηση νέων εμπειριών υπήρξαν πάντα εύλογη τάση του ανθρώπου.

Τη δυνατότητα αυτή, σε παλιότερες εποχές, είχαν μόνο ορισμένοι προνομιούχοι. Στην εποχή μας, όμως, το προνόμιο αυτό το αποκτούν όλο και περισσότεροι άνθρωποι. Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η σχετική οικονομική άνεση, η αύξηση του χρόνου διακοπών και η ανάγκη του ανθρώπου για ψυχαγωγία και αναψυχή στο διάστημα αυτό, η οργάνωση και η διαφήμιση των ταξιδιών από ειδικευμένες επιχειρήσεις, καθώς και η ευκολία μετακίνησης που προσφέρουν τα σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας επιτρέπουν σε πολλούς ανθρώπους, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους θέση και την επαγγελματική τους ιδιότητα, να προγραμματίζουν και να πραγματοποιούν –μάλιστα πολύ συχνά– ταξίδια αναψυχής όχι μόνο στο εσωτερικό της χώρας τους, αλλά και στο εξωτερικό.

Ένα αρκετά μεγάλο πλήθος ξένων επισκεπτών προτιμά τη χώρα μας, η οποία τα τελευταία χρόνια γνωρίζει μια πρωτοφανή τουριστική έκρηξη. Σ' αυτό συντελούν οι σπάνιες φυσικές ομορφιές της, οι ιδανικές κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σ' αυτήν, η γοητεία που ασκεί η πολιτιστική κληρονομιά μας, τα φιλόξενα αισθήματα του λαού μας και γενικότερα ο ελληνικός τρόπος ζωής.

Σπ. Κούτρας, Πειστικός λόγος, τεύχ. β', εκδ.

Σαββάλας (ελαφρώς διασκευασμένο)

Για τους γονείς

Οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο πρώτο μέρος κάθε ενότητας έχουν στόχο να δώσουν μια γενική ιδέα στους μαθητές για ένα θέμα – φαινόμενο – πρόβλημα που εξετάζεται και στην αντίστοιχη ενότητα του σχολικού βιβλίου και να τους βοηθήσουν στην ανάπτυξη των δικών τους κειμένων. Προτρέπουμε λοιπόν τα παιδιά να διαβάσουν το σχετικό υλικό και επισημαίνουμε τα κύρια σημεία που μπορούν να αξιοποιηθούν στις δραστηριότητες παραγωγής λόγου.

Λέξεις σχετικές με τα ταξίδια	
αγκυροβολώ	Ερμηνεία – Φράσεις: 1. αράζω κάπου, ρίχνω την άγκυρα στο βυθό, ώστε να ακινητοποιηθεί το σκάφος, π.χ. <i>Αγκυροβολήσαμε στο λιμάνι της Πάρου.</i> 2. (μτφ.) εγκαθίσταμαι κάπου μόνιμα, π.χ. <i>Τα τελευταία χρόνια σταμάτησε τα ταξίδια και αγκυροβόλησε για πάντα στον τόπο του.</i> Συνώνυμα: 1. προσορμίζομαι, αράζω, δένω, ελλιμενίζομαι, αραξοβολώ. 2. αράζω, εγκαθίσταμαι. Ομόρριζα: άγκυρα, αγκυροβόλημα, αγκυροβόλιο, αγκυροβόληση.
αερολιμένας	Ερμηνεία – Φράσεις: χώρος για την προσγείωση και την απογείωση αεροπλάνων και τη διακίνηση εμπορευμάτων και επιβατών, π.χ. ο διεθνής αερολιμένας «Ελευθέριος Βενιζέλος». Συνώνυμα: αεροδρόμιο. Ομόρριζα: αερολιμενάρχης.
αμαξοστοιχία < αρχ. ἄμαξα + στείχω (= βαδίζω)	Ερμηνεία – Φράσεις: σειρά σιδηροδρομικών βαγονιών που σύρονται από μια μηχανή, π.χ. <i>επιβατική / εμπορική αμαξοστοιχία.</i> Συνώνυμα: τρένο. Ομόρριζα: άμαξα, αμάξι, αμαξοδηγός, αμαξοστάσιο, αμαξουργείο, αμάξωμα κ.ά.
αναχωρώ < αρχ. ἀνά + χωρῶ (< χῶρος)	Ερμηνεία – Φράσεις: φεύγω έχοντας συγκεκριμένο προορισμό, π.χ. <i>Το λεωφορείο για Κόρινθο θα αναχωρήσει σε 10 λεπτά.</i> Συνώνυμα: φεύγω, απομακρύνομαι, αποχωρώ. Αντώνυμα: φθάνω. Ομόρριζα: αναχώρηση (= απομάκρυνση, αποχώρηση / εγκατάλειψη της κοσμικής ζωής, μοναχισμός), αναχωρητής, αναχωρητισμός, αναχωρητήριο.

Για τους γονείς

Στο Λεξιλόγιο περιλαμβάνονται λέξεις ή φράσεις που είναι σχετικές με το θέμα που εξετάζεται σε κάθε ενότητα. Προκειμένου να εμπλουτίσει το παιδί το λεξιλόγιό του και να αναπτύξει τις γλωσσικές του δεξιότητες, διαβάστε μαζί του τον πίνακα και στη συνέχεια προτρέψτε το να λύσει τις σχετικές ασκήσεις.

αναψυχή < αρχ. ἀνά + ψύχω	• Ερμηνεία – Φράσεις: το ευχάριστο συναίσθημα που προσφέρει η ανάπαυση, η χαλάρωση, η ψυχαγωγία, π.χ. <i>Πήγε ταξίδι αναψυχής στα ελληνικά νησιά.</i> • Συνώνυμα: ανάπαυλα, ανάπαυση, διασκέδαση, ψυχαγωγία. • Ομόρριζα: αναψυκτήριο, αναψυκτικό.
αποβάθρα < αρχ. ἀπό + βαίνω	• Ερμηνεία – Φράσεις: χώρος για την επιβίβαση ή αποβίβαση ανθρώπων ή εμπορευμάτων σε πλοία και σιδηροδρόμους, π.χ. <i>Το τρένο των 7.30 για Θεσσαλονίκη φεύγει από την αποβάθρα 1.</i> • Συνώνυμα: πλατφόρμα. • Ομόρριζα: αποβαίνω (= έχω ως αποτέλεσμα), βάθρο.
αποβιβάζω, -ομαι	• Ερμηνεία – Φράσεις: βγάζω επιβάτες από το πλοίο στην ξηρά, π.χ. <i>Λόγω κακοκαιρίας οι επιβάτες αποβιβάστηκαν στο λιμάνι με 2 ώρες καθυστέρηση.</i> • Συνώνυμα: κατεβάζω, κατεβαίνω. • Αντώνυμα: επιβιβάζω, -ομαι. • Ομόρριζα: αποβίβαση, επιβιβάζομαι, επιβίβαση, επιβάτης.
απογειώνω, -ομαι	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. θέτω σε κίνηση αεροσκάφος ώστε να υψωθεί στον αέρα, π.χ. <i>Το αεροπλάνο απογειώθηκε παρά τις δύσκολες καιρικές συνθήκες.</i> 2. εμφανίζω ραγδαία άνοδο, π.χ. <i>Οι τιμές των προϊόντων απογειώθηκαν το τελευταίο δεκαήμερο.</i> • Συνώνυμα: 1. ανυψώνω. 2. αυξάνομαι, ανεβαίνω, εκτοξεύομαι. • Αντώνυμα: προσγειώνω, προσεδαφίζω. • Ομόρριζα: απογειώση, απόγειο, γείωση, γειώνω, προσγειώνω, προσγειώση.
απόκρημνος < αρχ. ἀπό + κρημνός	• Ερμηνεία – Φράσεις: ψηλός και εξαιρετικά δύσκολος στην ανάβαση, π.χ. <i>απόκρημνα βράχια.</i> • Συνώνυμα: απότομος, κρημνώδης, βραχώδης, απροσπέλαστος. • Αντώνυμα: ομαλός, βατός. • Ομόρριζα: κρημνός (= γκρεμός), κρημνώδης, κρημνίζω (= γκρεμίζω).
απόμερος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο, από πολυσύχναστα μέρη, π.χ. <i>απόμερα δρομάκια, απόμερα σπίτια.</i> • Συνώνυμα: απομακρυσμένος, απόκεντρος, μακρινός, ερημικός, απομονωμένος, έρημος. • Αντώνυμα: κεντρικός, κοσμοσύχναστος, πολυσύχναστος. • Ομόρριζα: απόμερα, παράμερα.

αποπλέω < αρχ. ἀπὸ + πλέω	• Ερμηνεία – Φράσεις: (για πλοίο) αναχωρώ από το λιμάνι, π.χ. <i>Το πλοίο ετοιμάζεται να αποπλεύσει.</i> • Συνώνυμα: εκπλέω, αναχωρώ, σαλπάρω, ανοίγω πανιά. • Ομόρριζα: απόπλους, πλέω, πλεύση, πλους, πλοίο, περιπλέω, περίπλους, επιπλέω, διαπλέω, διάπλους, συμπλέω, καταπλέω, κατάπλους (= άφιξη), εκπλέω, έκπλους (= έξοδος), εισπλέω (= εισέρχομαι στο λιμάνι), πλοίο κ.ά.
άφιξη	• Ερμηνεία – Φράσεις: ο ερχομός και η χρονική στιγμή κατά την οποία κάποιος ή κάτι φτάνει κάπου, π.χ. <i>η άφιξη του τρένου / των επιβατών, ο πίνακας των αφίξεων.</i> • Συνώνυμα: ερχομός, προσέλευση, φτάσιμο. • Αντώνυμα: αναχώρηση, αποχώρηση.
διαμονή	• Ερμηνεία – Φράσεις: το να μένει, να κατοικεί κάποιος κάπου (συνήθως για περιορισμένο χρονικό διάστημα), π.χ. <i>Παρέτεινε για μερικούς ακόμη μήνες τη διαμονή του στο εξωτερικό – Τα έξοδα διαμονής στο ξενοδοχείο είναι όλα πληρωμένα από την υπηρεσία του.</i> • Συνώνυμα: παραμονή, διαβίωση. • Ομόρριζα: διαμένω, μένω, παραμένω, παραμονή, αναμένω, αναμονή, περιμένω, επιμένω, επιμονή, εμμένω, εμμονή, μονή, μόνος κ.ά.
δύσβατος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που δύσκολα τον διασχίζει κανείς, π.χ. <i>δύσβατη περιοχή, δύσβατα βουνά.</i> • Συνώνυμα: αδιάβατος, απρόσιτος. • Αντώνυμα: βατός, προσπελάσιμος, ευκολοδιάβατος. • Ομόρριζα: βατός, άβατος.
δυσπρόσιτος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που δεν γίνεται προσιτός με ευκολία, π.χ. <i>δυσπρόσιτη περιοχή.</i> • Συνώνυμα: δύσβατος, απρόσιτος, απροσπέλαστος, άβατος. • Αντώνυμα: προσιτός, βατός, προσπελάσιμος. • Ομόρριζα: προσιτός, απρόσιτος.
εναέριος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που κινείται και αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους, που βρίσκεται στον αέρα, π.χ. <i>εναέρια κυκλοφορία, εναέριος χώρος, εναέρια μέσα μεταφοράς.</i> • Αντώνυμα: επίγειος, χερσαίος, εδαφικός, γήινος / θαλάσσιος. • Ομόρριζα: αέρας, αεράτος, αέρινος, αέριο, αέριος, αεροδιάδρομος, αερογέφυρα, αεροδρόμιο, αεροδυναμικός, αερολιμένας, αεροπλάνο, αερομεταφορά, αεροπορία, αεροσκάφος, αερονομία κ.ά.

εξερευνώ	• Ερμηνεία – Φράσεις: περιηγούμαι μια άγνωστη περιοχή για να τη γνωρίσω, να ανακαλύψω συγκεκριμένα πράγματα, π.χ. <i>Εξερεύνησα προσεκτικά όλη την περιοχή και ανακάλυψα μερικά πανέμορφα μέρη.</i> • Συνώνυμα: ερευνώ, περιηγούμαι, ανιχνεύω. • Ομόρριζα: εξερεύνηση, εξερευνητής, ερευνώ, ερευνητής, ερευνητικός, έρευνα κ.ά.
εξόρμηση	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. ομαδική μετακίνηση προσώπων, συνήθως από το κέντρο προς την περιφέρεια, π.χ. <i>Με τις πρώτες ζέστες οι κάτοικοι της πρωτεύουσας έκαναν εξόρμηση προς τις κοντινές παραλίες.</i> 2. επίθεση, π.χ. <i>η εξόρμηση του στρατού.</i> • Συνώνυμα: 1. έξοδος, απόδραση. 2. εφόρμηση. • Ομόρριζα: εξορμώ, ορμώ, ορμητήριο, ορμητικός, ορμή κ.ά.
θαλαμνγός < αρχ. θάλαμος + ἄγω	• Ερμηνεία – Φράσεις: πολυτελές σκάφος μικρής σχετικά ισχύος και μεγέθους που χρησιμοποιείται σε ιστιοπλοϊκούς αγώνες ή για ταξίδια αναψυχής. • Συνώνυμα: γιοτ.
θαλάσσιος	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. αυτός που βρίσκεται στη θάλασσα, π.χ. <i>θαλάσσιο κήτος, θαλάσσιος ελέφαντας.</i> 2. αυτός που συντελείται στη θάλασσα, π.χ. <i>θαλάσσια συγκοινωνία, θαλάσσια εξερεύνηση.</i> • Συνώνυμα: θαλασσινός. • Αντώνυμα: 1 και 2. χερσαίος, στεριανός. • Ομόρριζα: θάλασσα, θαλασσινός, θαλασσής, θαλασσογραφία, θαλασσοδέρνω, θαλασσοπνίγομαι, θαλασσοταραχή, θαλασσοπόρος, θαλασσοπούλι, θαλασσώνω κ.ά.
θέα	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. η άποψη ενός χώρου από ψηλό ή μακρινό σημείο, π.χ. <i>Το δωμάτιό μας έχει θέα στη θάλασσα, μαγευτική / πανοραμική θέα,</i> 2. το να αντικρίσει κανείς κάποιον ή κάτι, π.χ. <i>Στη θέα του θυμωμένου άνδρα το 'βαλε αμέσως στα πόδια.</i> • Συνώνυμα: 1. θέαση. 2. κοίταγμα, αντίκρισμα. • Ομόρριζα: θεατής, θέαμα, θεαματικός, θέαση, αθέατος, θέατρο κ.ά.
κατάλυμα < αρχ. καταλύω	• Ερμηνεία – Φράσεις: χώρος στον οποίο μπορεί να μείνει κανείς για σύντομο χρονικό διάστημα, π.χ. <i>Βρήκαν πρόχειρο κατάλυμα για τη νύχτα σ' ένα μικρό πανδοχείο κοντά στο χωριό.</i> • Συνώνυμα: στέγη, καταφύγιο. • Ομόρριζα: καταλύω, κατάλυση.

κλινάμαξα	• Ερμηνεία – Φράσεις: βαγόνι αμαξοστοιχίας με κρεβάτια (κλίνες) για τον ύπνο ή την ξεκούραση των επιβατών. • Συνώνυμα: βαγκόν-λι (ξένη λέξη). • Ομόρριζα: (από το α' συνθ. κλίνη) κλινήρης, κλινικός, κλινική, κλινοσκέπασμα, κλίνω κ.ά.
κοσμο- γυρισμένος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που έχει επισκεφθεί πολλούς τόπους, π.χ. <i>κοσμογυρισμένος άνθρωπος / ναυτικός</i>. • Συνώνυμα: πολυταξιδεμένος, κοσμοπολίτης. • Αντώνυμα: αταξίδευτος. • Ομόρριζα: (από το α' συνθετικό κοσμο-) κόσμος, κοσμικός, κοσμικότητα, κόσμιος, κοσμοθεωρία, κοσμοϊστορικός, κοσμοκράτορας, κοσμοκαλόγερος, κοσμοπολίτης, κοσμοπλημμύρα, εγκόσμιος, απόκοσμος κ.ά.
κυβερνήτης	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που καθορίζει την πορεία και ηγείται του πληρώματος σε πλοίο ή αεροπλάνο, π.χ. <i>Ο κυβερνήτης του αεροπλάνου προειδοποίησε τους επιβάτες για τα κενά αέρος που θα συναντούσαν σε λίγο</i>. • Συνώνυμα: καπετάνιος, πλοίαρχος, πιλότος. • Ομόρριζα: κυβερνώ, κυβέρνηση, κυβερνητικός, κυβερνητική, κυβερνείο, κυβερνοχώρος.
μηχανοδηγός	• Ερμηνεία – Φράσεις: ο οδηγός της μηχανής του τρένου. • Συνώνυμα: οδηγός. • Ομόρριζα: (από το α' συνθετικό μηχανο-) μηχανή, μηχανήμα, μηχανικός, μηχανισμός, μηχανόβιος, μηχανοκίνητος, μηχανολόγος, μηχανορραφία, μηχανουργείο, μηχανουργός, μηχανοστάσιο, αμήχανος κ.ά.
ντόπιος	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. (για πρόσωπα) αυτός που κατοικεί στον τόπο που γεννήθηκε. 2. (για πράγματα) αυτός που βρίσκεται στον τόπο που κατασκευάστηκε, π.χ. <i>ντόπια προϊόντα</i>. • Συνώνυμα: 1. αυτόχθων, γηγενής, ιθαγενής. 2. εγχώριος. • Αντώνυμα: 1. ξένος, ξενόφερτος. 2. ξένος. • Ομόρριζα: εντοπιότητα, επιτόπιος, τόπος, τοπικός, τοπικισμός, τοπίο κ.ά.
ξεναγός < αρχ. ξένος + ἄγω	• Ερμηνεία – Φράσεις: επαγγελματίας που οδηγεί ξένους στα αξιοθέατα ενός τόπου επιδεικνύοντάς τα και σχολιάζοντάς τα, π.χ. <i>Οι τουρίστες άκουγαν με προσοχή τον ξεναγό που τους εξηγούσε με αρκετές λεπτομέρειες τα εκθέματα του μουσείου</i>. • Ομόρριζα: ξεναγώ, ξενάγηση.

ξενομανία	• Ερμηνεία – Φράσεις: ο άκριτος θαυμασμός προς τους ξένους, η τυφλή μίμηση ξένων προτύπων, π.χ. <i>Η ξενομανία μπορεί να οδηγήσει ένα λαό σε απώλεια της ιδιαίτερης ταυτότητάς του.</i> • Συνώνυμα: ξενολατρία, ξενοφιλία. • Αντώνυμα: ξενοφοβία. • Ομόρριζα: ξενομανής.
ξενώνας < αρχ. ξένος	• Ερμηνεία – Φράσεις: δωμάτιο, διαμέρισμα (σπιτιού, ιδρύματος, μονής κ.λπ.) ή και ολόκληρο κτίριο που προορίζεται για την υποδοχή και διαμονή ξένων (χωρίς ή με ελάχιστη οικονομική επιβάρυνση), π.χ. <i>Στο χωριό υπάρχει ξενώνας όπου μπορούν να διανυκτερεύσουν οι επισκέπτες.</i> • Ομόρριζα: ξένος, ξενικός, ξενιτεύομαι, ξενιτιά, ξενοδοχείο, ξενομανία, ξενοφοβία, άξενος, φιλόξενος, ξεναγός κ.ά.
περιδιάβαση < περιδιαβάω	• Ερμηνεία – Φράσεις: περιπλάνηση εδώ κι εκεί, π.χ. <i>Στο λίγο χρόνο που είχα έκανα μια σύντομη περιδιάβαση στα σοκάκια της παλιάς πόλης.</i> • Συνώνυμα: περίπατος, σεργιάνι, βόλτα, περιπλάνηση. • Ομόρριζα: περιδιαβάω, περιδιαβάτης.
περιηγούμαι	• Ερμηνεία – Φράσεις: ταξιδεύω σ' έναν τόπο για αναψυχή ή για να γνωρίσω και να μελετήσω τα μνημεία, τα αξιοθέατα και τον τρόπο ζωής των κατοίκων, π.χ. <i>Περιηγήθηκε όλη την Πελοπόννησο και κατέγραψε τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις σ' ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο.</i> • Συνώνυμα: γυρίζω, ταξιδεύω, περιοδεύω. • Ομόρριζα: περιήγηση, περιηγητής.
πλήρωμα < αρχ. πληρῶ	• Ερμηνεία – Φράσεις: το προσωπικό πλοίου, αεροπλάνου, διαστημοπλοίου, π.χ. <i>Μόλις διαπιστώθηκε η βλάβη, ο καπετάνιος διέταξε το πλήρωμα να εγκαταλείψει το πλοίο.</i> • Συνώνυμα: προσωπικό. • Ομόρριζα: πληρώ, πλήρης, πληρώνω, πληρωμή, πληρωτής κ.ά.
πλοηγώ	• Ερμηνεία – Φράσεις: οδηγώ πλοίο κοντά στις ακτές ή σε λιμάνι ή μέσα από θαλάσσια περάσματα, εκτελώ πλοήγηση. • Συνώνυμα: οδηγώ, πιλοτάρω, κυβερνώ. • Ομόρριζα: πλοηγός, πλοήγηση, πλοηγικός.
προκυμαία < προκυμία < πρὸ + κύμα	• Ερμηνεία – Φράσεις: ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος στην άκρη λιμανιού που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση – αποβίβαση επιβατών, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων κ.ά., π.χ. <i>Κάναμε μια όμορφη βόλτα στην προκυμαία.</i>

	• Συνώνυμα: μουράγιο. • Ομόρριζα: κύμα, κυμαίνομαι, κυματίζω, κυματώδης, κυματοθραύστης, κυματοειδής, κυματιστός κ.ά.
προορισμός	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. ο σκοπός της ύπαρξης, π.χ. <i>ο προορισμός της οικογένειας, του σχολείου, του ανθρώπου κ.ά.</i> 2. η κατεύθυνση προς ορισμένο τόπο, π.χ. <i>Το λεωφορείο αναχωρεί με προορισμό την Πάτρα.</i> 3. το σημείο στο οποίο επιθυμεί κανείς να φτάσει, π.χ. <i>Οι ταξιδιώτες ύστερα από πολλές δυσκολίες έφτασαν τελικά στον προορισμό τους.</i> • Συνώνυμα: 1. σκοπός, αποστολή. 2. κατεύθυνση, πορεία. 3. κατεύθυνση, τέρμα. • Ομόρριζα: προορίζω.
προσθαλασσώνω, -ομαι	• Ερμηνεία – Φράσεις: κατεβάζω μια πηπτική μηχανή (π.χ. υδροπλάνο, διαστημόπλοιο) στην επιφάνεια της θάλασσας, π.χ. <i>Το υδροπλάνο προσθαλασσώθηκε στα ανοιχτά της θάλασσας λόγω βλάβης.</i> • Ομόρριζα: προσθαλάσσωση.
ρότα	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. η πορεία, το δρομολόγιο του πλοίου, π.χ. <i>Η κακοκαιρία έβγαλε το πλοίο από τη ρότα του.</i> 2. (μτφ.) ο προσανατολισμός, π.χ. <i>Αν και πριν έλεγε ότι θα παρατήσει τις σπουδές του, τώρα άλλαξε ρότα και θέλει όχι μόνο να συνεχίσει αλλά να κάνει και μεταπτυχιακά.</i> • Συνώνυμα: 1. πορεία, πλους, πλεύση, δρομολόγιο. 2. πορεία, προσανατολισμός, κατεύθυνση.
συρμός < αρχ. σύρω	• Ερμηνεία – Φράσεις: 1. η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία. 2. (μτφ.) η μόδα, π.χ. <i>Το είδος αυτό της μουσικής είναι πολύ του συρμού τελευταία.</i> • Συνώνυμα: 1. τρένο, αμαξοστοιχία, σιδηρόδρομος. 2. μόδα. • Ομόρριζα: σέρνω, σύρω, σύρμα, συρματοπλέγμα, συρματοσχοινο κ.ά.
τουρισμός	• Ερμηνεία – Φράσεις: η μετακίνηση ατόμων από τον τόπο μόνιμης κατοικίας σε άλλες περιοχές της χώρας ή του εξωτερικού για να διασκεδάσουν, να ξεκουραστούν, να δουν τα αξιοθέατα, π.χ. <i>Η ανάπτυξη του τουρισμού ευνόησε σημαντικά την οικονομία της χώρας – Εσωτερικός / εξωτερικός / χειμερινός / θερινός τουρισμός κ.ά.</i> • Ομόρριζα: τουρίστας, τουριστικός.
υπέργειος < αρχ. ὑπὲρ + γῆ	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους, π.χ. <i>υπέργειος σιδηρόδρομος.</i> • Συνώνυμα: επίγειος.

	• Αντώνυμα: υπόγειος. • Ομόρριζα: επίγειος, υπόγειος, γη, γήινος κ.ά.
φιλόξενος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που υποδέχεται και περιποιείται με εγκαρδιότητα επισκέπτες και ξένους, π.χ. <i>φιλόξενος λαός, φιλόξενη χώρα</i>. • Συνώνυμα: φιλικός, οικείος, εγκάρδιος. • Αντώνυμα: αφιλόξενος. • Ομόρριζα: φιλοξενώ, -ούμαι, φιλοξενία, αφιλόξενος.
φυσιοδίφης	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που ερευνά συστηματικά οτιδήποτε ανήκει στη φύση (φυσικά φαινόμενα, ζώα, φυτά, ορυκτά κ.λπ.), π.χ. <i>Στο έργο αυτό του αρχαίου φυσιοδίφη βρίσκουμε πολύτιμες πληροφορίες για την περιοχή</i>. • Συνώνυμα: ερευνητής. • Ομόρριζα: φυσιολογικός.
φυσιολάτρης	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που αγαπά τη φύση και το φυσικό τρόπο ζωής, π.χ. <i>Οι πλούσιες φυσικές ομορφιές του τόπου προσελκύουν πολλούς φυσιολάτρες</i>. • Ομόρριζα: φυσιολατρία, φυσιολατρικός.
χερσαίος < χέρσος	• Ερμηνεία – Φράσεις: αυτός που ζει ή συντελείται στην ξηρά και όχι στη θάλασσα, π.χ. <i>χερσαία ζώα / δίκτυα μεταφοράς κ.ά.</i> • Συνώνυμα: στεριανός. • Αντώνυμα: θαλάσσιος. • Ομόρριζα: χέρσος, χερσόνησος.

Φράσεις σχετικές με τα ταξίδια και τον τουρισμό

άγωνα γραμμή: ακτοπλοϊκή γραμμή με μικρή επιβατική κίνηση που επιχορηγείται από το κράτος για τη συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση δυσπρόσιτων νησιών / το σύνολο των απομακρυσμένων δυσπρόσιτων νησιών.

εθνικός δρυμός: η προστατευόμενη δασική έκταση.

ήθη και έθιμα: συνήθειες και κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς μιας κοινωνικής

ομάδας που κληρονομούνται από την παράδοση.

κυκλοφοριακή συμφόρηση: η παρεμπόδιση ή η μεγάλη επιβράδυνση της κυκλοφορίας σε διασταύρωση ή μεγάλα τμήματα του οδικού δικτύου, το μποτιλιάρισμα.

μέσο μαζικής μεταφοράς: όχημα που μεταφέρει πολλά πρόσωπα (λεωφορείο, τρόλεϊ, τρένο, τραμ κ.λπ.).

μεταφορικό μέσο: το όχημα που χρησιμοποιεί κανείς για να μετακινηθεί (αυτοκίνητο, τρένο, ποδήλατο κ.λπ.).

οδικό δίκτυο: το σύνολο των δρόμων μιας πόλης ή χώρας.

πύργος ελέγχου: ψηλό κτίριο στο αεροδρόμιο απ' όπου ελέγχεται η εναέρια κυκλοφορία.

συνοδός εδάφους: το πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και φροντίζει για τους επιβάτες πριν από την απογείωση και μετά την προσγείωση.

τουριστικός οδηγός: περιοδικό με χρήσιμες για τους τουρίστες πληροφορίες.

Ασκήσεις*

1. Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα με τα συνώνυμα και τα αντώνυμα των λέξεων που δίνονται.

Λέξεις	Συνώνυμα	Αντώνυμα
υπέργειος		
χερσαίος		
αποβιβάζω		
απογειώνω		
άφιξη		
απόμερος		

2. Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Το ρήμα **αποπλέω** σημαίνει:

- α. μπαίνω στο λιμάνι. β. πλέω κατά μήκος του λιμανιού.
γ. αναχωρώ από το λιμάνι.

2. Συνώνυμο της λέξης **δύσβατος** είναι:

- α. απρόσιτος. β. ευκολοδιάβατος. γ. βατός.

3. Η λέξη **συρμός** δηλώνει:

- α. την κλινάμαξα. β. τη θαλαμηγό. γ. την αμαξοστοιχία.

* Οι απαντήσεις στις Ασκήσεις δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

4. Η λέξη **ιθαγενής** είναι συνώνυμο της λέξης:
 α. ξένος. β. ντόπιος. γ. πρωτόγονος.
5. Η λέξη **ξενομανία** σημαίνει:
 α. άκριτη μίσηση καθετί ξένου. β. μίσος για τους ξένους. γ. φιλοξενία.
6. Αντώνυμο της λέξης **εναέριος** είναι:
 α. ιπτάμενος. β. αέρινος. γ. χερσαίος.
7. **Άγωνα γραμμή** ονομάζονται:
 α. τα δυσπρόσιτα νησιά. β. περιοχές κοντά στα σύνορα της χώρας.
 γ. οι αγροτικές περιοχές.
8. Με τη φράση **κυκλοφοριακή συμφόρηση** εννοούμε:
 α. τη διακοπή της κυκλοφορίας των οχημάτων. β. το μποτιλιάρισμα.
 γ. τη μαζική μετακίνηση ανθρώπων.

3. Στις παρακάτω προτάσεις να βρείτε με τη βοήθεια του λεξικού τη σημασία των υπογραμμισμένων λέξεων ή φράσεων.

- α. **Προορισμός** του σχολείου είναι η πνευματική, ψυχική και ηθική ολοκλήρωση των μαθητών.

- β. Μετά την τελευταία του τηλεοπτική επιτυχία η καριέρα του ως ηθοποιού **απογειώθηκε**.

- γ. Αν και είχε υποσχεθεί να μας υποστηρίξει, τελευταία στιγμή άλλαξε **ρότα** και τα σχέδιά μας ναυάγησαν.

- δ. Τελευταία το γιαπωνέζικο φαγητό έχει γίνει πολύ του **συρμού**.

- ε. Είχε πολλά φιλόδοξα σχέδια, όμως τα οικονομικά προβλήματα που προέκυψαν τον **προσγείωσαν** απότομα στην πραγματικότητα.

- στ. Τα **θαλάσσωσε** στις εξετάσεις και δεν κατάφερε να μπει στη σχολή που ήθελε.

III. ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

Η παράγραφος και η δομή της

Σχετικά με την παράγραφο θυμίζουμε τα εξής:

- **Παράγραφος** είναι το τμήμα γραπτού κειμένου που αποτελείται από περισσότερες από μία περιόδους και στο οποίο αναπτύσσεται μια ιδέα, άποψη, πληροφορία ή μια πλευρά ενός θέματος.

Κάθε ευρύτερο κείμενο αποτελείται συνήθως από περισσότερες από μία παραγράφους. Αυτές διακρίνονται εξωτερικά μεταξύ τους από το γεγονός ότι κάθε παράγραφος **ξεκινά από καινούρια αράδα** (γραμμή) και η πρώτη της λέξη γράφεται **πιο δεξιά** σε σχέση με τις υπόλοιπες αράδες του κειμένου.

Βασικά χαρακτηριστικά της παραγράφου:

- α. Κάθε παράγραφος αποτελεί ένα **ενιαίο κείμενο** με αρχή, μέση και τέλος.
- β. Κάθε παράγραφος διαθέτει **νοηματική αυτοτέλεια**, αφού αναπτύσσει μια πλευρά του θέματος.
- γ. Κάθε παράγραφος διαθέτει **αλληλουχία** σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο, συνδέεται δηλαδή νοηματικά με τις προηγούμενες και τις επόμενες παραγράφους που αποτελούν ένα κείμενο.

- **Η δομή της παραγράφου.** Η παράγραφος αποτελείται από τρία μέρη:

- α. τη **θεματική πρόταση / περίοδο**
- β. τις **λεπτομέρειες ή σχόλια**
- γ. την **κατακλείδα**.

Π	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ / ΠΕΡΙΟΔΟΣ
A	Είναι η πρώτη πρόταση / περίοδος της παραγράφου και σ' αυτήν παρουσιάζεται το θέμα, η κύρια ιδέα της παραγράφου. Σε κάποιες περιπτώσεις η θεματική πρόταση μπορεί να μη βρίσκεται στην αρχή της παραγράφου αλλά στη μέση ή και στο τέλος της.
Γ	ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ/ΣΧΟΛΙΑ
P	Είναι οι προτάσεις / περίοδοι που ακολουθούν τη θεματική πρόταση και την αναλύουν και την επεξηγούν (αναπτύσσουν δηλαδή το θέμα της παραγράφου).
Φ	ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ
Ο	Είναι η τελευταία πρόταση / περίοδος της παραγράφου και αποτελεί το συμπέρασμα της. Η κατακλείδα δεν είναι πάντα απαραίτητη, γι' αυτό μπορεί και να παραλείπεται.
Σ	

- **Αρετές μιας καλής παραγράφου.** Για να είναι καλή μια παράγραφος, πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά:
 - α. Σαφή σκοπό:** να εκφράζεται δηλαδή με **σαφήνεια** (κυρίως στη θεματική περίοδο) η στάση του συγγραφέα απέναντι στο θέμα που εξετάζει, η οπτική γωνία από την οποία βλέπει τα πράγματα.
 - β. Επαρκή ανάπτυξη:** η ιδέα δηλαδή που εκφράζεται στη θεματική περίοδο πρέπει να αναπτύσσεται με αρκετές λεπτομέρειες, ώστε να γίνεται κατανοητή.
 - γ. Ενότητα:** η παράγραφος δηλαδή δεν πρέπει να περιέχει λεπτομέρειες άσχετες προς την κύρια ιδέα που δίνεται με τη θεματική περίοδο.
 - δ. Αλληλουχία νοημάτων:** οι λεπτομέρειες της παραγράφου πρέπει να οργανώνονται με **λογική σειρά**, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να κατανοήσει την κύρια ιδέα.
 - ε. Συνοχή:** οι λεπτομέρειες σε μια παράγραφο δεν πρέπει μόνο να κατατάσσονται με λογική σειρά αλλά να συνδέονται με τέτοιο τρόπο μεταξύ τους, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να παρακολουθήσει τη σκέψη του συγγραφέα χωρίς να συναντά εμπόδια ή χάσματα (λογικά κενά).

Τρόποι ανάπτυξης παραγράφου

Υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να αναπτυχθεί μια παράγραφος, οι οποίοι εξαρτώνται από τη θεματική πρόταση / περίοδο, δηλαδή από την ιδέα, την άποψη και γενικότερα το θέμα που διατυπώνεται σ' αυτή. Ανάλογα λοιπόν με τη θεματική πρόταση / περίοδο μια παράγραφος μπορεί να αναπτυχθεί με τους εξής τρόπους:

- α. Με ειδικές λεπτομέρειες:** Στην περίπτωση αυτή παραθέτουμε **επαρκείς και ουσιώδεις λεπτομέρειες** που συμβάλλουν στην πληρέστερη ανάπτυξη της θεματικής περιόδου και στην καλύτερη κατανόηση της κύριας ιδέας που αυτή παρουσιάζει. Αυτός ο τρόπος ανάπτυξης χρησιμοποιείται συνήθως σε περιγραφές και αφηγήσεις. Π.χ.

Θεματική
πρόταση

Ειδικές
λεπτομέρειες

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Η βλάστηση γύρω από τη λίμνη της Καστοριάς είναι κυριολεκτικά οργιαστική. Πανύψηλα δέντρα διαγράφουν αναπαυτικά σχήματα ολόγυρα στην ακρογιαλιά. Οι λόφοι γύρω πρασινίζουν, τα σπίτια της πολιτείας με τους ξύλινους σκεπαστούς εξώστες και τις σκιερές αυλές ή με τις βεράντες και τα μπαλκόνια του σύγχρονου ρυθμού ανθίζουν και φεγγαβολούν σε απίστευτη ποικιλία χρωμάτων. Είναι ο καιρός που ανοίγουν τις δέσμες των λουλουδιών τους οι ορτανσίες. Οι γλάστρες είναι κατάφορες από την ατελείωτη ανθοφορία τους, οι κήποι γεμίζουν από τα πλατιά, καταπράσινα φύλλα και τ' αγέρινα, μαζεμένα σαν χαρούμενο μελίσσι, ματάκια των ανοιγμένων μπουμπουκιών.

- ➡ Στο παράδειγμα οι λεπτομέρειες (πανύψηλα δέντρα ... ανοιγμένων μπουμπουκιών) επιτρέπουν στον αναγνώστη να αποκτήσει μια **σαφή εικόνα** γι' αυτό που δηλώνεται στη θεματική πρόταση: ότι δηλαδή η λίμνη της Καστοριάς και η ίδια η πόλη πλαισιώνεται από μια πυκνή, *οργιαστική* βλάστηση.

β. Με παραδείγματα: Στην περίπτωση αυτή αναφέρουμε στοιχεία-παραδείγματα από την **ιστορία**, τη **σύγχρονη κοινωνική-καθημερινή ζωή** ή την **προσωπική εμπειρία**. Για να είναι η τεκμηρίωση της θεματικής πρότασης επιτυχής, πρέπει τα παραδείγματα αυτά να είναι **χαρακτηριστικά**, **εύστοχα** και **επιβεβαιωμένα** (να έχουν πραγματική ισχύ). Στα παραδείγματα ανήκουν και τα στατιστικά στοιχεία, τα αποτελέσματα ερευνών, τα επιστημονικά πορίσματα κ.ά. Π.χ.

Θεματική
περίοδος

Παραδείγματα

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Όσο ο ανταγωνισμός ανάμεσα στο θέατρο σκιών, το θέατρο και τον κινηματογράφο γίνεται οξύτερος στις αρχές του '30, τόσο ο Καραγκιόζης προσπαθεί να διευρύνει τις δυνατότητές του για εντυπωσιασμό φτάνοντας συχνά σε υπερβολές. Το φίδι του Μεγαλέξαντρου θα βγει έξω από τη σκηνή για να τρομάξει ο κόσμος, οι «σφαγμένοι» της μάχης, δηλαδή οι σκισμένες φιγούρες, θα πεταχτούν στο εντυπωσιασμένο κοινό, ο Κατσαντώνης θα τσακίσει το πόδι του με ρεαλιστικό τριγμό από θρυμματισμένα καλάμια, ενώ σταγόνες αίμα βάφουν την οθόνη. Η κνίσσα από την καμένη σάρκα, στο μαρτύριο του Αθανάσιου Διάκου, πλημμυρίζει τη σάλα και ένα σωρό άλλα τεχνικά και οπτικά εφέ επιστρατεύονται για μια ρεαλιστική απόδοση.

Δ. Μυταράς, «Η ελληνική τέχνη μετά το 1821: Π. Ζωγράφος-Καραγκιόζης» (διασκευή)

- ➡ Η θεματική περίοδος, που αναφέρεται στις υπερβολές στις οποίες συχνά έφταναν οι παραστάσεις Καραγκιόζη προκειμένου να εντυπωσιάσουν το κοινό, υποστηρίζεται από συγκεκριμένα **παραδείγματα**: πρόκειται για στιγμιότυπα από παραστάσεις της εποχής στις οποίες επιστρατεύονται διάφορα εφέ.

γ. Με σύγκριση-αντίθεση: Στην περίπτωση αυτή αντιπαραβάλλουμε, συγκρίνουμε δύο πρόσωπα, πράγματα, έννοιες, ιδέες, καταστάσεις κ.λπ. Ο τρόπος αυτός ανάπτυξης μπορεί να λάβει δύο μορφές:

- i. **σύγκριση:** προσδιορίζουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο πραγμάτων που συγκρίνουμε.
- ii. **αντίθεση:** εντοπίζουμε και αναλύουμε μόνο τις διαφορές των πραγμάτων που εξετάζονται αντιθετικά. Π.χ.

Θεματική
περίοδος

Λεπτομέρειες
(προβάλλο-
νται οι αντι-
θέσεις μεταξύ
ραψωδών
και αοιδών)

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Τους αοιδούς διαδέχτηκαν οι ραψωδοί, οι οποίοι όμως είχαν αρκετές διαφορές από τους πρώτους. Οι ραψωδοί σε αντίθεση με τους αοιδούς δε δημιουργούσαν νέα δικά τους έργα, αλλά απομνημόνευαν και απαγγέλλαν τα παλιότερα έπη και κυρίως τα ομηρικά. Ακόμη δεν τραγουδούσαν τα έπη συνοδεύοντας το τραγούδι τους με τη μουσική υπόκρουση της φόρμιγγας (κιθάρας) όπως παλιότερα οι αοιδοί, αλλά τα απαγγέλλαν με ρυθμό. Ήταν οργανωμένοι σε συντεχνίες και αντίθετα από τους αοιδούς, που φαίνεται πως ζούσαν στην αυλή κάποιου βασιλιά, αυτοί ταξίδευαν από τόπο σε τόπο, για να απαγγείλουν τα έπη, κάθε φορά που τους το ζητούσαν, συνήθως στις μεγάλες γιορτές των Ελλήνων, οπότε και διοργανώνονταν ραψωδικοί αγώνες.

- ➔ Στην ανάπτυξη παραγράφου με σύγκριση-αντίθεση πρέπει να προσέχουμε τα εξής:
- Τα πράγματα που συγκρίνουμε πρέπει να ανήκουν **στην ίδια κατηγορία**. Για παράδειγμα δεν μπορούμε να συγκρίνουμε ένα αυτοκίνητο με ένα έργο τέχνης.
 - Η σύγκριση δύο πραγμάτων πρέπει να γίνεται **ως προς μια λογική βάση**, έναν άξονα αναφοράς. Έτσι το κείμενό μας δε θα είναι χαοτικό αλλά θα διέπεται από μια λογική τάξη. Στο παραπάνω παράδειγμα η σύγκριση μεταξύ αοιδών και ραψωδών γίνεται ως προς τον τρόπο άσκησης της τέχνης τους.
 - Η σύγκριση τέλος μεταξύ δύο πραγμάτων πρέπει να γίνεται με **αντικειμενικότητα** και **χωρίς προκατάληψη υπέρ του ενός ή του άλλου**. Προσπαθούμε δηλαδή να προβάλλουμε τα κοινά ή διαφορετικά στοιχεία μεταξύ αυτών που συγκρίνονται χωρίς να απαξιώνουμε το ένα και να εξωραϊζουμε το άλλο επηρεασμένοι από τις προσωπικές μας επιλογές ή συμπάθειες.

δ. Με διαίρεση: Στην περίπτωση αυτή διαιρούμε μια έννοια σε μικρότερα μέρη για να την παρουσιάσουμε καλύτερα. Π.χ.

Θεματική
περίοδος

Λεπτομέρειες
(τα μοιρολόγια
διαιρούνται σε
είδη ως προς
το περιεχόμενο
και παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά τους)

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Τα μοιρολόγια, ανάλογα με το περιεχόμενό τους, μπορούν να καταταχθούν σε διάφορες κατηγορίες. Έτσι έχουμε τα μοιρολόγια που εκφράζουν τις αρετές του νεκρού ή και αλληγορικά, στα οποία ο νεκρός παρομοιάζεται με τον Ήλιο, τη Σελήνη, με άστρο, με δέντρο κτλ. Άλλα μιλάνε για το Χάρο και τον Κάτω Κόσμο: σ' αυτά ο θάνατος περιγράφεται όχι σύμφωνα με τις χριστιανικές αντιλήψεις, αλλά ως αδικητής και κουρσάρης άσπλαχνος, καβάλα σε κατάμαυρο άλογο. Ανάλογη είναι και η εικόνα του Άδη· θυμίζει τον εφιαλτικό Κάτω Κόσμο των αρχαίων, όπως μας τον περιγράφει ο Αχιλλέας στην «Οδύσσεια». Σε άλλα μοιρολόγια εκφράζεται η ματαιότητα του κόσμου: καλοτυγχίζουν τα άψυχα και κυρίως τα βουνά και οι κάμποι, αναζητιέται το θάνατο νερό ή το νερό της Αρνησιιάς, εκφράζεται ο πόνος για τους ζωντανούς, τη μητέρα, το παιδί που ορφάνεψε κτλ. Τέλος ο θάνατος συσχετίζεται και με την πίκρα της ξενιτιάς και πολλά τραγούδια με τέτοιο περιεχόμενο χρησιμοποιούνται ως μοιρολόγια.

➡ Ο τρόπος αυτός ανάπτυξης της παραγράφου ακολουθεί σε γενικές γραμμές το εξής σχήμα:

- α. Παρουσίαση στη θεματική πρόταση της έννοιας που θα διαιρεθεί. Αυτή ονομάζεται **διαιρετέα έννοια**. Στο παραπάνω παράδειγμα διαιρετέα έννοια είναι τα μοιρολόγια.
- β. Προσδιορισμός του κριτηρίου με βάση το οποίο θα γίνει η διαίρεση. Το κριτήριο αυτό ονομάζεται **διαιρετική βάση** και δηλώνεται στη θεματική πρόταση. Στο παράδειγμα η διαιρετική βάση είναι το περιεχόμενο των μοιρολογιών.
- γ. Τα **αποτελέσματα της διαίρεσης** είναι τα μέρη, οι κατηγορίες, τα υποσύνολα που προκύπτουν από τη διαίρεση και αυτά παρουσιάζονται στις λεπτομέρειες. Στο παράδειγμα είναι τα διάφορα είδη των μοιρολογιών.

Θεματική πρόταση: διαιρετέα έννοια / διαιρετική βάση
Λεπτομέρειες: αποτελέσματα της διαίρεσης

- ε. **Με αιτιολόγηση:** Στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιούμε **λογικά επιχειρήματα** για να τεκμηριώσουμε, να αιτιολογήσουμε, μια θέση / άποψη που δηλώνεται στη θεματική περίοδο. Ουσιαστικά η θεματική πρόταση δημιουργεί το υποθετικό ερώτημα στον αναγνώστη «γιατί συμβαίνει αυτό», η απάντηση του οποίου δίνεται στις λεπτομέρειες. Π.χ.

Θεματική
περίοδος

Λεπτομέρειες

Κατακλείδα

Η φθορά που ο πόλεμος προκαλεί στον άνθρωπο δεν είναι μόνο βιολογική αλλά και ηθική και ψυχική. Γιατί ο πόλεμος εξαγριώνει τον άνθρωπο. Ο κίνδυνος δημιουργεί ανασφάλεια και η ανασφάλεια κάνει τον άνθρωπο καχύποπτο και βίαιο. Μηχανεύεται τα πάντα για να επιβιώσει, εξοντώνοντας τον αντίπαλο. Η επιθυμία για εκδίκηση τον εξωθεί στην κτηνωδία. Το ένστικτο της αυτοσυντήρησης παίρνει τη θέση της λογικής και η δύναμη των όπλων «απονέμει δικαιοσύνη». Η έχθρα γεμίζει την ψυχή των ανθρώπων με μίσος. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια καταρρακώνεται. Αξίες, που στην ειρηνική ζωή είναι αρετές για τον άνθρωπο που τις έχει, όπως η ειλικρίνεια, η εντιμότητα, η καλοσύνη θεωρούνται αδυναμίες. Ο πόλεμος κάνει τον άνθρωπο απάνθρωπο. Και το χειρότερο είναι ότι αυτές οι πληγές που ανοίγει ο πόλεμος στην ψυχή του ανθρώπου μένουν ανοιχτές για πολύ καιρό μετά τη λήξη του.

- στ. **Με ορισμό:** Στην περίπτωση αυτή ορίζουμε το περιεχόμενο μιας έννοιας τονίζοντας τη βασική της διαφορά από άλλες ομοειδείς. Για να είναι πιο σαφής ο ορισμός, μπορούμε στην παράγραφο να συμπεριλάβουμε και πρόσθετα **στοιχεία-λεπτομέρειες**, όπως παραδείγματα, χαρακτηριστικά γνωρίσματα κ.ά. Τα στοιχεία αυτά που διασαφηνίζουν περαιτέρω το περιεχόμενο του ορισμού μπορούν να αναπτυχθούν με έναν από τους γνωστούς τρόπους ανάπτυξης της παραγράφου,

π.χ. σύγκριση-αντίθεση, παραδείγματα, ειδικές λεπτομέρειες κ.ά. (Περισσότερα για τον ορισμό βλ. Ενότητα 9, σελ. 327-329) Π.χ.

Θεματική
πρόταση

Λεπτομέρειες

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Το επίγραμμα είναι ένα υπερβολικά ολιγόστιχο ποίημα με λυρικό συνήθως χαρακτήρα. Η κειμενική του έκταση δεν είναι αυστηρά καθορισμένη. Μπορεί λ.χ. ένα επίγραμμα να αποτελείται από δύο μόνο στίχους (δίστιχο επίγραμμα) ή από τέσσερις ή και από περισσότερους. Εκτός όμως από την περιορισμένη κειμενική έκταση βασικά χαρακτηριστικά του επιγράμματος είναι η θαυμαστή αρτιότητα στη μορφή και η νοηματική πυκνότητα στο περιεχόμενο. Συνδυάζει δηλαδή το επίγραμμα την άρτια επεξεργασμένη μορφή με τη δυνατότητα να εκφράζει το ουσιώδες και το καίριο μέσα σε ελάχιστους στίχους.

- ζ. **Με αίτια και αποτελέσματα:** Στην περίπτωση αυτή στη θεματική περίοδο παρουσιάζεται ένα γεγονός, ένα φαινόμενο, μια κατάσταση κ.λπ. (αίτιο) και στις λεπτομέρειες αναπτύσσονται οι συνέπειες, τα αποτελέσματα που αυτό προκαλεί. Μπορεί να ακολουθηθεί και η αντίστροφη πορεία: στη θεματική πρόταση δίνεται το αποτέλεσμα και στις λεπτομέρειες η αιτία ή οι αιτίες που το προκάλεσαν. Π.χ.

Θεματική
περίοδος

Λεπτομέρειες
(παρουσιάζονται οι αρνητικές συνέπειες της αστυφιλίας)

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Τα προβλήματα που δημιουργεί η αστυφιλία με την άνιση κατανομή του πληθυσμού είναι οξύτατα. Πρώτα απ' όλα ερηνώνεται η ύπαιθρος. Σε πολλά χωριά της χώρας μας έχουν απομείνει μόνο ηλικιωμένοι και γέροντες. Αλλά το πρόβλημα δεν είναι μόνο δημογραφικό. Είναι εθνικό, κυρίως για ευαίσθητες ακριτικές περιοχές. Είναι όμως και οικονομικό: παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες, όπως η κτηνοτροφία, κυρίως σε ορεινές περιοχές, εγκαταλείπονται· η γεωργική παραγωγή σε πολλά είδη μειώνεται, είτε γιατί θεωρείται ασύμφορη είτε γιατί έλειψαν τα χέρια και το μεράκι των ανθρώπων που αγαπούν τη γη, που ξέρουν και μπορούν να την καλλιεργούν. Ήδη ελλείψεις σε γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα καλύπτονται από εισαγωγές, γεγονός που έχει σοβαρές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία.

- η. **Με αναλογία¹:** Στον τρόπο αυτό ανάπτυξης παρουσιάζουμε τις αναλογίες, ομοιότητες, ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα, που είναι εντελώς ανόμοια μεταξύ τους. Η συσχέτιση αυτή των ανόμοιων πραγμάτων γίνεται συνήθως στη θεματική περίοδο και διατυπώνεται ως μεταφορά ή εκτεταμένη παρομοίωση. Π.χ.

Θεματική
πρόταση

Η ζωή του ανθρώπου είναι σαν το ταξίδι του Οδυσσέα προς την Ιθάκη. Κατά τη διάρκεια του πολύχρονου αυτού ταξιδιού, προκειμένου να επιστρέψει στην πολυαγαπημένη του πατρίδα, ο Οδυσσέας έζησε πλήθος περιπετειών, αγωνίστηκε με δύναμη και πίστη να ξεπεράσει

1. Η αναλογία ως τρόπος ανάπτυξης της παραγράφου, όπως και τα αίτια και αποτελέσματα, δεν αναφέρονται στο σχολικό βιβλίο.

κάθε δυσκολία που συναντούσε στο δρόμο του, έπαθε πολλά, αλλά και έμαθε πολλά, καθώς είδε νέους τόπους και γνώρισε τα ήθη και τα έθιμα πολλών λαών. Ανάλογα και κάθε άνθρωπος στη ζωή του περνά διάφορες περιπέτειες, ζει καταστάσεις ευχάριστες ή δυσάρεστες, αγωνίζεται με όλες του τις δυνάμεις προκειμένου να πετύχει τους στόχους του, αποκτά γνώσεις κι εμπειρίες.

Κι έτσι, τελικά, ολοκληρώνεται ως προσωπικότητα.

- ➔ Στο παράδειγμα συσχετίζεται η ζωή του ανθρώπου με το ταξίδι του ομηρικού Οδυσσέα. Η αναλογία θυμίζει ως τρόπο ανάπτυξης τη σύγκριση-αντίθεση – μόνο που στη σύγκριση-αντίθεση συγκρίνουμε ομοειδή πράγματα (άνθρωπο με άνθρωπο, έννοια με έννοια κ.λπ.), ενώ στην αναλογία εντελώς ανόμοια μεταξύ τους.

- θ. Με συνδυασμό μεθόδων:** Στην περίπτωση αυτή συνδυάζονται δύο ή περισσότεροι από τους παραπάνω τρόπους ανάπτυξης. Ο λόγος που γίνεται αυτός ο συνδυασμός είναι ότι ο συγγραφέας γράφοντας την παράγραφο του δεν ενδιαφέρεται τόσο για τον τρόπο ανάπτυξης που θα ακολουθήσει όσο για το τι θέλει να πει και πώς να το πει καλύτερα. Στόχος του δηλαδή είναι η καλύτερη μετάδοση των ιδεών του χρησιμοποιώντας παράλληλα διαφορετικές μεθόδους. Π.χ.

Θεματική
περίοδος

Κατακλείδα
(δεν έχει)

Υπάρχει ωστόσο μια θεμελιώδης διαφορά της ανθρώπινης γλώσσας από τη γλώσσα των άστρων, που είναι το φως τους. Ο άνθρωπος λόγος περιγράφει συχνά το παρόν, και οι διηγήσεις του δεν έχουν όρια στο χρόνο. Το φως ωστόσο δε θα μπορέσει ποτέ να αιχμαλωτίσει τη σημερινή στιγμή των άστρων. Απεικονίζει μόνο το παρελθόν τους. Διότι, όσο και αν ταξιδεύει με ταχύτητα τεράστια, θέλει χρόνο πολύ να φτάσει από τη μακρινή πηγή που το εξέπεμψε σ' εμάς. Έτσι βλέπουμε ένα άστρο, κάποιο γαλαξία ή ένα νεφέλωμα όπως ήταν τότε που το φως εγκατέλειψε την επιφάνειά τους. Η έκρηξη ενός υπερκαινοφανούς αστέρα, για παράδειγμα, που παρατηρήθηκε το 1987 στο νέφος του Μαγγελάνου, είχε γίνει στην πραγματικότητα πριν από 180.000 χρόνια. Τόσο χρόνο έκανε το φως, αψευδής μάρτυρας της εκρήξεως, να φτάσει ως εμάς. Αν μια ξάστερη βραδιά κοιτάσουμε τον Αντάρη, που είναι ένας ερυθρός γίγαντας, το κοκκινωπό φως του ξεκίνησε όταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία έπνεε τα λοίσθια¹.

Γ. Γραμματικάκης, «Η γλώσσα των άστρων»
(διασκευή)

1. πνέω τα λοίσθια: ψυχορραγώ, είμαι ετοιμοθάνατος· (μτφ.) για κάτι που βρίσκεται στα τελευταία του, που πρόκειται να σταματήσει να υπάρχει.

- ➔ Στην παραπάνω παράγραφο συνδυάζονται οι εξής μέθοδοι:
- α. σύγκριση-αντίθεση:** παρουσιάζεται η βασική διαφορά ανάμεσα στην ανθρώπινη γλώσσα και τη γλώσσα των άστρων, το φως τους (Υπάρχει ωστόσο μια θεμελιώδης διαφορά ... μόνο το παρελθόν τους).

- β. αιτιολόγηση:** αιτιολογείται η θέση ότι το φως απεικονίζει μόνο το παρελθόν των άστρων (Διότι, όσο και αν ταξιδεύει με ταχύτητα ... την επιφάνειά τους).
- γ. παραδείγματα** (Η έκρηξη ενός υπερκαινοφανούς αστέρα, για παράδειγμα ... έπνεε τα λείψθια).

Η κατανόηση των τρόπων ανάπτυξης των παραγράφων

- Η κατανόηση των παραπάνω τρόπων ανάπτυξης των παραγράφων μπορεί να μας βοηθήσει στο να **οργανώνουμε πληρέστερα** τις παραγράφους μας και να **αξιοποιούμε καλύτερα τις πληροφορίες** και **το υλικό** που έχουμε στη διάθεσή μας.
- Η επιλογή μιας συγκεκριμένης μεθόδου εξαρτάται από το θέμα που μας δίνεται για ανάπτυξη. Αυτό αποτελεί τον οδηγό μας.
- Όπως σημειώνει ο Ν. Γρηγοριάδης στο βιβλίο του *Η παράγραφος, Το δημιουργικό γράψιμο*, εκδ. Κώδικας, «Όλοι αυτοί οι τρόποι, παρά τις ποικίλες ονομασίες τους, έχουν τον ίδιο αντικειμενικό σκοπό: να βοηθήσουν τον αναγνώστη να καταλάβει με ακρίβεια και πληρότητα την κύρια ιδέα που εκφράζεται ή υπονοείται στη θεματική πρόταση. Επομένως, το μοναδικό κριτήριο για την επιτυχία μιας παραγράφου είναι η αποτελεσματική μετάδοση των σκέψεών σας».

Για τους γονείς

Η θεωρία σχετικά με τους τρόπους ανάπτυξης των παραγράφων μπορεί να δυσκολέψει το μαθητή. Γι' αυτό και δίνουμε έμφαση στα παραδείγματα, ενώ στη συνέχεια προτρέπουμε το παιδί να ασχοληθεί με τις σχετικές ασκήσεις που δίνονται στα Κείμενα για εξάσκηση (κείμενο 1ο, 2ο και 5ο, σελ. 41, 42, 46) καθώς και στο Κριτήριο Αξιολόγησης. Για καλύτερη εμπέδωση της θεωρίας προτρέπουμε το παιδί να ασχοληθεί και με τα Θέματα 1 και 3, σελ. 32 και 34, αντίστοιχα.